

BU ÜNİTEDE NELER ÖĞRENECEĞİZ?

18-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

- ✓ 18-19. yüzyıl felsefesinin ortaya çıkışı
- ✓ Aydınlanma Dönemi ve özellikleri
- ✓ 18-19. yüzyıl felsefesinin özellikleri
- ✓ 18-19. yüzyıl felsefesinin problemleri
- ✓ 18-19. yüzyıl felsefesinde dil ve edebiyat ilişkisi
- ✓ 18-19. yüzyıl filozofları

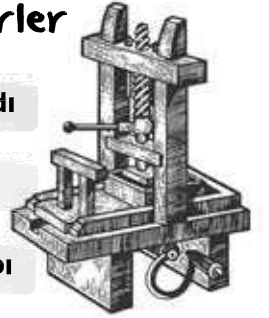

"18-19. yüzyıl felsefesi" 15. yüzyılla başlayan bir sürecin birçok alanda sonuçlarının yaşandığı döneme işaret etmektedir. Bilim, teknik, sanat ve felsefede birçok ürün ortaya konmuş ve toplumsal yapıda dönüşümler yaşanmıştır.

Dolayısıyla dönemi anlayabilmek için onun tarihsel arka planına bakmak ve oluşum unsurlarını bilmek gerekir.

18 - 19. Yüzyılın Felsefesini Ortaya Çıkaran Faktörler

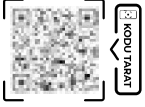
- » Çeviri Faaliyetleri
- » Coğrafi Keşifler
- » Matbanın İcadı
- » Rönesans
- » Hümanizm
- » Reform
- » Bilim ve Teknik Alanında Gelişmeler
- » Fransız İhtilali
- » Sanayi İnkılabı

Rönesans'ın ortaya çıkışı ile birlikte aklın kullanımı artmış. Yaşanan bilimsel ve felsefi gelişmeler, din merkezli düşünceden insan merkezli düşünceye geçişe yani hümanizme neden olmuştur. Her şey insan için olmalıydı düşüncesi Tanrı devleti yerine yerini yeryüzü devletine, dinsel kozmoloji yerine fiziksel kozmolojiye, insanın kul olarak görüldüğü düzenden birey olarak görülmesi gerektiği düşüncesine bırakmıştır.

Matbanın icadıyla okuryazarlık artmış, dinin kişisel amaç olarak kullanılması Katolik mezhebinde reform hareketlerine yol açmıştır.

Bilimde özellikle de fizikte yaşanan gelişmeler evrenin yapısına ilişkin görüşleri kökten değişikliğe uğratmıştır. İngiliz düşünür Bacon'a göre insanın amacı ve mutluluğu, doğaya egemen olmasıyla ilişkilidir. Bacon ve onun gibi düşünen aydınlanmacılar için tek yol ön yargılardan, dinsel inançlardan, skolastik akıl yürütmelerden kurtulmuş ve bilimsel bilgiyi verecek deneysel yöntemi benimsemiş insanı yetiştirmektir.

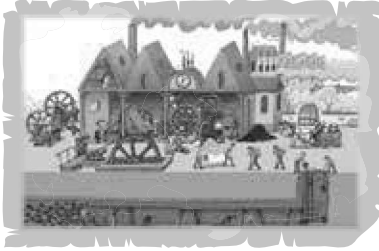
18-19. YÜZYIL FELSEFESİ (AYDINLANMA FELSEFESİ)

FRANSIZ İHTİLALİ

- » Bilim ve teknik alanındaki gelişmeler yeni bir ekonomik sistemi ortaya çıkarmıştır. Bu yeni sistem, yeni bir kültürel yaşantıya yol açmış; yönetim biçimlerini etkilemiş ve değişime zorlamıştır.
- » Fransız İhtilali, adalet ve eşitliğe dayalı toplum düzenine ulaşmak için yapılmıştır.

SANAYİ DEVRİMİ

- » İngiltere'de başlayan sanayi devrimi, hızlı üretim yapan fabrikaların kurulmasını sağlamış ve ulaşımını kolaylaştırarak kültürel ve ekonomik etkileşimin artmasını sağlamıştır.

18-19. YÜZYIL FELSEFESİ

18-19. yüzyıl felsefesi Fransız ve Sanayi Devrimi gibi olayların yaşandığı bir dönemde geleneksel düşünceye karşı akli özgürleştirmek için yapılan felsefi bir harekettir.

Bu dönem aynı zamanda ideolojiler çağıdır. Liberalizm ve sosyalizmin çatışmasına sahne olan bir dönemdir.

18-19. yüzyıl felsefesi «akıl çağı» ve «aydınlanma felsefesi» olarak da isimlendirilir.

18-19. yüzyıl felsefesinde ön plana çıkan dört ana kavram; akıl, özgürlük, eleştiri ve ilerlemedir.

Düşünce çeşitliliğinin fazla olduğu bu dönemde idealizm, pozitivizm, romantizm gibi düşünce akımları etkili olmuştur.

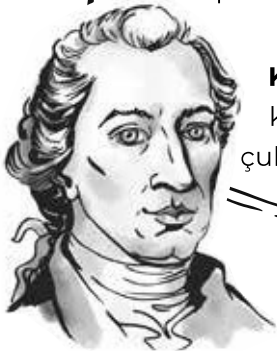
Aydınlanmanın Sloganı

AKLINI KULLANMA CESARETİ GÖSTER

AYDINLANMA;

insanın düşünce ve değerlendirmede din ve geleneklere bağlı kalmaktan kurtulup kendi akli, kendi görüşleriyle hayatını aydınlatmaya girişmesidir.

Kant'a göre aydınlanma "insanın kendi hataları sonucu düştüğü çukurdan yine aklını kullanarak çıkmasıdır."

Aydınlanmanın belli başlı konuları; yaşamın kaynağı, doğa yasaları, din, ahlak, özgürlük, toplum ve sınıflardır.

Bu çağın felsefesinde insanın biyolojik olarak doğanın bir parçası olduğu ve akıl sahibi olması bakımından da hayatı daha güzel hâle getirebileceği düşünülmüştür.

Bu dönemde "Gerçek olan doğada olandır." ilkesi hâkimdir. Gerçek olan şey, gözlemleyebileceğimiz şeydir; fikri önem kazanmıştır.

AYDINLANMA TRENİ VE AYDINLANMANIN ÖZELLİKLERİ

Dinin yerini akıl ve bilim almıştır.

Metafizik açıklamalar reddedilmiştir.

İnsanın kendi kaderini kendisinin belirleyeceği düşüncesi hâkimdir.

Akla aşırı güven duyulmuştur. Düşünce özgürlüğü ve her alanda özgürlük önemsenmiştir.

Bu dönemin en önemli filozofları J. Locke, Berkeley, David Hume, İ. Kant, Hegel, Rousseau'dur.

19. YÜZYIL FİLOZOFLARI

1600

George Berkeley

Montesquieu

Voltaire

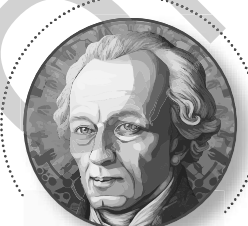
David Hume

Jean-Jacques Rousseau

Denis Diderot

Immanuel Kant

Jeremy Bentham

Johann Gottlieb Fichte

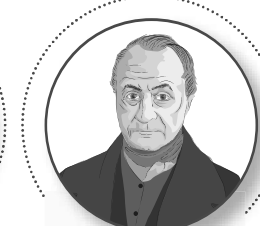
Georg Wilhelm Friedrich Hegel

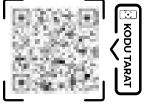
Friedrich Schelling

Arthur Schopenhauer

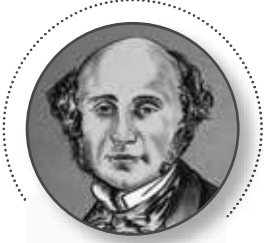

Auguste Comte

18-19. YÜZYIL FELSEFESİ (AYDINLANMA FELSEFESİ)

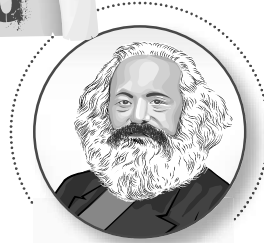
1800

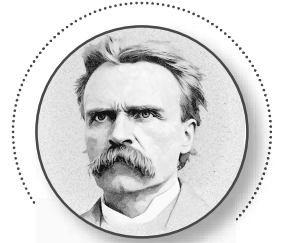
John Stuart Mill

Søren Kierkegaard

Karl Marx

Friedrich Nietzsche

18-19. YÜZYIL FELSEFESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- » Aklın gücüne güvenilmiş ve deneysel verilere önem verilmiştir.
- » Siyasi ve dini her türlü otoriteye karşı çıkmıştır.
- » Özgür düşünce anlayışı yaygınlaşmıştır.
- » Laik bir dünya görüşü benimsenmiştir.
- » Ana konu insan olarak ele alınmıştır.
- » Sanat, felsefe ve edebiyatta önemli eserler verilmiştir.
- » Aydın ve yazarlar sınıfı oluşmuştur.
- » Gerçek olan doğada olandır ilkesi hâkimdir.
- » Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan sorunlar tartışılmıştır.
- » Felsefede yeni bir çok düşünce sistemi ortaya çıkmıştır.
- » "Aklını kullanma cesareti göster." ifadesi aydınlanma felsefesinin temel düsturu olmuştur.

18-19. YÜZYIL FELSEFESİNDE ÖNE ÇIKAN PROBLEMLER

BİREY-DEVLET İLİŞKİSİ

BİLGİNİN KAYNAĞI

VARLIĞIN OLUŞU

AHLÂKIN İLKESİ

BİLGİNİN KAYNAĞI

- » "Bir şeyi bilmek ne anlama gelmektedir?"
- » "Bilginin sınırı var mıdır?"
- » "İnsan, nelerin bilgisini bilebilir?"
- » "Bilginin kaynağı nedir?"
- » Doğru bilginin mümkün olduğu görüşünde birleşen bu dönem filozofları, bilginin kaynağı bakımından birbirlerinden ayrılmıştır.

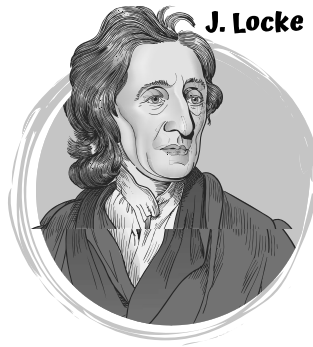
BİLGİNİN KAYNAĞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Descartes

RASYONALİZM

J. Locke

EMİRİZM

Kant

KRİTİSİZM

RASYONALİZM VE DESCARTES

RASYONALİZM

- » Bilginin kaynağı akıldır.
- » Bilgi doğuştandır.
- » Akıl doğuştan bilgi edinme yetisi ile donatılmıştır.
- » Bilgi öğrenilmez sadece hatırlanır.

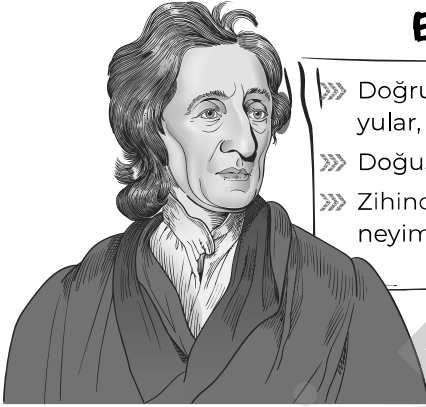

DESCARTES

- » Descartes'e göre insan doğuştan Tanrı fikrini, aritmetiğin sayılarını, mantığı, metafiziğin kavramlarını getirir. Bir de aklın doğru bilgiye ulaşma yeteneğini vardır.
- » Ona göre doğru bilgi akıl ile elde edilir. Duyuların bilgisi açık ve seçik olmadığı için şüphe edilmesi gereken bilgilerdir.
- » Descartes kesin bilgiye ulaşmak için şüheyi yöntem olarak kullanmıştır (Metodik şüphe sonunda "Düşünüyorum öyleyse varım." sonucuna ulaşır.).

EMPIRİZM ve J. LOCKE

EMPIRİZM

- » Doğru bilginin kaynağı duyular, algılar ve deneydir.
- » Doğuştan bilgi gelmez.
- » Zihindeki bilgiler deney/deneyimle sonradan kazanılır.

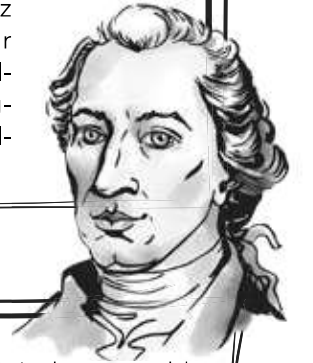
J. LOCKE

- » Locke göre bilginin kaynağı deneydir/deneyimlerimizdir.
- » Locke göre İnsan doğuştan boş bir levha gibidir. Hayatı deneyimledikçe bu levha dolmaya başlar.
- » Ona göre bilgiyi oluşturan iki çeşit deney vardır, bunlar iç ve dış deneydir.
- » **Dış deney:** Dış dünyadan gelenleri duyularla tanımamızı sağlar. Yani nesnelere renk, ses, sıcaklık, soğukluk, sertlik gibi niteliklerini verir.
- » **İç deney:** Dış dünyadan gelenleri duyular aracılığıyla zihin kendiliğinden işler yani pasif iken aktif hâle gelir. İç deney algılamak, sınıflamak düşünmek ve farkına varmaktır.

KRİTİSİZM ve İ. KANT

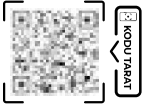
KRİTİSİZM

- » Kritisizm yaklaşımı rasyonalizm ve empirizm akımlarının sentezini yaparak doğru bilginin kaynağının hem deney hem de akıl olması gerektiğini belirtmiştir.
- » Kant'a göre tüm bilgilerimiz iki kaynaktan doğar. Bunlar akıl ve deneydir. Deney bilginin ham maddesini sağlar. Akıl ise onu işleyerek bilgi hâline getirir.

İ. KANT

- » Dış dünya olmasaydı, bilginin ham maddesi olmazdı. Akıl olmasaydı, dış dünyaya ait algımız bilgi hâline gelmezdi.
- » Kant'ın deyimiyle "Görü olmadan kavramlar boş, kavramlar olmadan görüler kördür."
- » Ona göre iki çeşit bilgi vardır. A priori (deney öncesi) ve A Posteriori (deneye dayalı) bilgi.
- » **A Piori Bilgi:** zorunlu, deneyden bağımsız, deneysel olanla hiç karşılaşmamış bilgidir.
- » **A Posteriori Bilgi:** Deneyle mümkün olabilen, gözlemlerle sürekli düzeltilebilen bilgidir.
- » Ayrıca Kant, fenomen ve numen dünya ayrımı da yapar.

18-19. YÜZYIL FELSEFESİ (AYDINLANMA FELSEFESİ)

FENOMEN

- » Fenomen, duyuyla algılanabilen, somut, gözlemlenebilir olay ya da nesnedir.
- » Zaman-mekân içinde ortaya çıkan ve deney konusu olabilecek olay ve olguların nesnel gerçekliğini vurgulayan bir ifadedir. Fenomen ancak insanın bilinci tarafından algılanabildiği şekli ile vardır.

NUMEN

- » Numen kendinde olan şey, fenomenin ötesindeki bilinemez ve tanımlanamaz gerçek bilgidir. Herhangi bir varlığın algıdan bağımsız, kendi içindeki varoluşsal özüdür.
- » Öznenin ilişki kurduğu nesnenin görüntüsünün ardındaki gerçek öz olan numen, somut nesne olarak ifaden edilen fenomenin karşıt terimidir.

BİREY - DEVLET İLİŞKİSİ

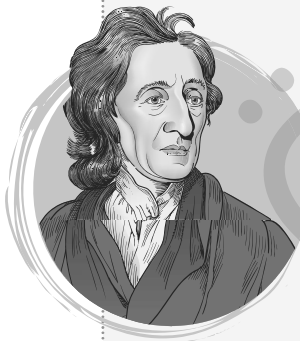
Felsefe tarihi boyunca sürekli olarak sorgulanan problemlerden biri birey-devlet ilişkisi olmuştur. Kimi filozoflar devlet olmadan bireyin hayatı devam ettiremeyeceği görüşünden yola çıkarak devleti merkeze alırken kimi filozoflar devlet varlığının nedeni olarak bireyi görmüş ve bireyi merkeze almıştır.

15-17. yüzyıldan itibaren mutlak monarşiye dayalı devlet sistemlerini düşünen ve bunun birlik ve beraberlik açısından zorunlu olduğunu gören yaklaşımlar ile bu yaklaşımlara 18-19. yüzyılda karşı çıkan liberal (özgürlükçü) yaklaşımlar görülmektedir. Bu yaklaşımları savunan filozofların görüşlerine bakalım.

BİREY VE DEVLET İLİŞKİSİ HAKKINDA FİLOZOFLARIN GÖRÜŞLERİ

J. LOCKE

- » Mutlak monarşiye dayalı devlet yönetimlerine karşı çıkmış, liberal (özgürlükçü) devlet modelini savunmuştur.
- » Locke demokrasi ve özgürlüğü savunur. Ona göre herkes eşittir ve bir-biriyle dayanışma hâlidir.

- » Devlet yapay bir kurumdur. İnsanlar yaşamlarını, özgürlüklerini ve mallarını korumak amacıyla bir araya gelerek toplumsal sözleşme yaparlar.
- » Özel mülkiyet hakkının devredilemez en önemli haklardan biri olduğunu belirtmiştir.
- » Güçler ayrılığına benzer bir anlayışı savunmuştur. Güçler ayrılığı ilkesinin teorik mimarıdır.

MONTESQUIEU

- » Montesquieu, güçler ayrılığı ilkesine son şeklini veren ve pratikte ortaya koyan kişidir. Bu ilkeye göre yasa yürütme ve yargı güçleri tek elde toplanmamalıdır. Eğer tek elde toplanırsa keyfi ve baskıcı bir yönetimin ortaya çıkacağını, böyle bir durumda da özgürlükten, eşitlikten, adaletten

söz edilemeyeceğini; dolayısıyla despotik bir yönetimin geleceğini öne sürer.

- » Montesquieu'ya göre hürriyetleri güven altına almak için sadece güçleri ayırmak yetmez aynı zamanda aralarında denge kurmak gerekir.
- » Montesquieu, "*Kanunların Ruhunu*" adlı eserinde cumhuriyet, monarşi ve despotizm yönetim biçimlerini karşılaştırır. Ve her toplumun özelliğine göre yönetilmesi gerektiğini savunur.

18-19. YÜZYIL FELSEFESİ (AYDINLANMA FELSEFESİ)

ROUSSEAU

- » Rousseau'ya göre insanların toplum öncesi doğal durumu herkesin eşit ve özgür biçimde yaşadığı genel bir barış ve mutluluk durumuydu. Zaman içerisinde bu doğal durumda değişim olmuştur. Özellikle özel mülkiyetin ve paranın ortaya çıkmasıyla bu doğal ortamdaki mutluluk durumu bozulmuştur.
- » Bir kere doğal durum bozulduktan sonra tekrar geriye dönmek mümkün olmadığından dolayı özgürlük ve eşitliği temel alan yeni bir siyasal düzen kurulması gerekir.
- » Bunun için Rousseau'nun önerdiği şey toplum sözleşmesidir. Toplum sözleşmesi ile öyle bir toplum kurulacaktır ki burada her üyenin özgürlüğü ve çıkarları ortak bir güç tarafından savunulacak ve korunacaktır. Böyle bir ortamda herkes herkesle birleşecek ve yasaya itaat eden her insan aslında kendine itaat etmiş olacaktır. Böylece eski doğal durumdaki gibi özgür ve eşit kalacaktır.

AHLÂKIN İLKESİ

I. KANT

- » Bir eylem çıkar ya da beklentiden değil, bir ödev duygusu ile yapılmış ise ahlaki bir eylem olarak kabul edilir.
- » Ödev; yapmayı kendi isteğimizle üstlendiğimiz, sorumluluğunu üzerine aldığımız buyruktur.
- » **Ödev Ahlakı:** Hiçbir çıkar, haz, fayda beklentisi olmadan sadece görev ve sorumluluk bilinciyle uyulan evrensel ahlâk sistemidir.
- » İyi niyete dayanan ve ödev duygusundan kaynaklanan her eylem, sonucu ne olursa olsun ahlakidir.
- » Kant evrensel ahlak yasasının varlığını kabul eder.

Kant'a göre Ahlâk Alanındaki Eylemler Üç Türdür.

Ödevde Aykırı Eylemler

Hırsızlık, yalan söylemek gibi hiçbir şekilde ahlakla bağdaşmayan eylemlerdir.

Ödevde Uygun Olan Fakat Ödevden Kaynaklanmayan Eylemler

Kötü niyete, bir koşula bağlı olan, haz, çıkar, fayda amacı güden eylemlerdir.

Ödevden Kaynaklanan Eylemler

İyi niyete, koşulsuz buyruğa dayanan, haz, çıkar, fayda amacı gütmeyen eylemlerdir.

Ahlâki olarak değerli olan davranış, sadece ödevde uygun bir biçimde yapılmış olan değil, ödev uğruna yapılandır.

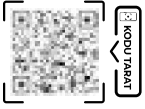

Koşulsuz Buyrukları Kapsayan Eylemler

- » Fayda, haz, çıkar beklentisi olmadan sadece görev bilinciyle yapılan; doğaya, akla uygun eylemlerdir.
- » İyi niyete ve ödev ilkesine bağlı eylemlerdir.
- » Eylemlerin niteliği (iyi mi kötü mü olduğu), sonucundan bağımsız değerlendirilir.

Koşullu Buyrukları Kapsayan Eylemler

- » Fayda, haz, çıkar gibi bir beklenti için yapılan, bir koşula bağlı olarak gerçekleştirilen eylemlerdir.
- » İyi niyetli bir eylem değildir, eylemin ardında gizli bir çıkar niyeti olan eylemlerdir.
- » Eylemlerin niteliği (iyi mi kötü mü olduğu), sonucuna bağlı değerlendirilir.

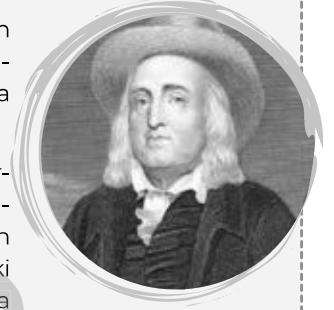
18-19. YÜZYIL FELSEFESİ (AYDINLANMA FELSEFESİ)

KANT'IN MAKSİMLERİ

- ☞ Güç durumda kalmamak için değil, ne olursa olsun; zarar görse de acı çekse de hatta hayatına mal olsa bile doğruyu söyle.
- ☞ Öyle davran ki eylemine ölçüt olarak aldığın ilkeyi, herkes için genel bir yasa olarak isteyebilsin.
- ☞ Öyle davran ki eylemlerinde insanı bir araç değil, amaç olarak göresin.
- ☞ Öyle davran ki insan kendi kendini bir yasa koyucu olarak hissetsin.

J. BENTHAM

- ☞ J. Bentham'a göre doğru ve yanlışın ölçüsü en büyük sayıda insana yapılacak en büyük çapta iyilik olmasıdır.
- ☞ Tek bir insanın değil, herkesin faydası düşünülmelidir. Çünkü insanın mutluluğu çevresindeki insanların mutluluğuna bağlıdır.
- ☞ Ahlak anlayışı utilitarizm olarak adlandırılır.

VARLIĞIN OLUŞU

F. HEGEL

Hegel, bütün varlıkların tek bir özden bir yasa dâhilinde var olduğunu söyler. Hegel'de "Tanrı", "geist", "fikir", "akıl" veya "tin" kavramları mutlak olanı temsil eder.

Ona göre geist durağan değil değişkendir. Geist sürekli bir oluşum ve değişim içindedir. Dünyada var olan her şey bu değişimin ürünüdür. Değişme diyalektik bir süreç izler.

Diyalektik süreç; tez, antitez, sentez aşamalarından oluşan değişimi, gelişimi ifade eden bir kavramdır.

TEZ

Tindir. Tin, ilk başta kendiyi özdeş ve kendisi için varlıktır. Tin, bu aşamada kendini tanımamaktadır. Kendini tanıyabilmesi için kendi olmayanda kendini görmelidir. Kendi olmayan karşıtıdır.

ANTİTEZ

Tinin karşıtı doğadır. Doğaya ve evren olmaya dönüşen tin burada kendini, yani özgürlüğünü yitirmiştir. Yitirilene çekip koparmak yeni bir dönüşümü gerektirir. Amacı kendini tanımak olan tin, doğayı yeni bir dönüşüme zorlar.

SENTEZ

Tin ve doğa uzlaşır. Sentezlenen yeni durum, tin ve doğanın mükemmel uyumu olan insandır ve insanın yapıp ettikleri ortaya çıkar.

TEZ
Geist/Tin

ANTİTEZ
Doğa

SENTEZ
Kültür-Felsefe-Sanat

YENİ TEZ

Hegel'de Diyalektik Süreç

Tez
Çiçek

Antitez
Çiçeğin
çürümesi

Sentez
Meyve

Yeni Tez

Antitez

Sentez

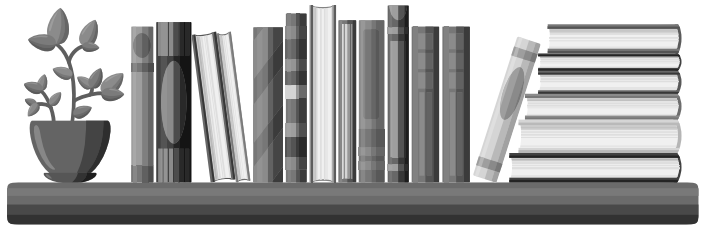
Bir ağacın çiçekleri tezdir, çiçeğin dökülüp çürümesi antitezdir, ardından ağacın meyve vermesi ise sentezdir.

18-19. YÜZYIL FELSEFESİNDE DİL VE EDEBİYAT İLİŞKİSİ

- ☞ Felsefenin dil ve edebiyatla olan ilişkisi 18-19. yüzyıl felsefesini önemli ölçüde etkilemiştir. Fransa başta olmak üzere tüm Avrupa'da etkisi görülmüştür.
- ☞ Bu dönemde yazılan eserler genel olarak toplumu ilgilendiren konular olmuştur.
- ☞ Yazılan eserlerde özgürlük, seçim, deney, akıl ve insan hakları gibi kavramlar çok sık kullanılmıştır.
- ☞ Siyaset, sanat ve felsefe gibi alanlarda yapılan entelektüel tartışmaların gazete ve dergilerde anlatıldığı, problemlere yönelik eserlerin de kitaplaştığı görülmektedir.
- ☞ 18. yüzyılda matbaaların sayısı hızla artmış ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinde birçok yayın görülmeye başlanmıştır. Bunu etkileyen önemli unsurlar, burjuva sınıfının giderek büyümesi ve felsefenin yanı sıra dil ve edebiyata olan düşkünlüktür.

18. Yüzyılda Öne Çıkan Felsefi İçerikli Edebî Kitaplar

Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi /
Mary Wollstonecraft

Candide / **Voltaire**

Guliver'in Gezileri / **Jonathan Swift**

Genç Verther'in Acıları / **Goethe**

Ansiklopedi d'Alembert & Diderot

Karamazov Kardeşler / **Dostoyevski**

İngilizce Sözlük / **Samuel Johnson**

Emile / **J. J. Rousseau**

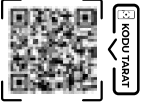
*İnsan Soyunun Eğitimi Aydınlanma, Din ve
Eğitim /* **E. Leasing**

Figaro'nun Düğünü / **Pierre Caron de
Beaumarchias**

Anna Karenina / **Lev Tolstoy**

Robinson Crusoe / **Daniel Defoe**

18-19. YÜZYIL FİLOZOFLARININ FELSEFİ GÖRÜŞLERİNİN ANALİZİ

DAVID HUME

- »» David Hume'a göre bütün bilgilerimizin kaynağı dış deneydir. Bir şeyi deneyimlemeden onun bilgisine varamayız.
- »» Ona göre zihinde bulunanlar izlenimler ve fikirler diye ikiye ayrılır.

İzlenimler

Canlı duyumlardır. Görürken, işitirken, severken ya da nefret ederken hissedilenler örnek olarak verilebilir.

Fikirler (İdea)

İzlenimlerin, duyumların, canlılığını kaybetmiş kopyalarıdır.

- »» Ona göre izlenimler olmadan fikirler (düşünce) olamaz.
- »» David Hume, rasyonalistlerin bilginin doğuştan geldiği fikrini reddeder.
- »» Nedensellik ilkesini eleştirir.
- »» Hume, olaylar arasındaki nedensellik bağına "alışkanlık" olarak yorumlar.

Ateşe dokunduğumuzda acı hissederiz. Ama Hume'a göre bunlar arasında fiili bir bağlantı yoktur.

Nedensellik

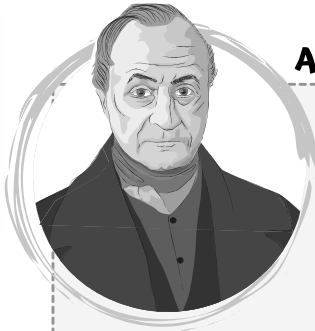
Nedensellik; her olayın bir nedeni olduğunu, evrendeki olayların birbirlerine birer neden ve sonuçla bağlı olduğunu düşünmemiz ve söylememizin temelinde olan ilkelerdir.

Gazali ve Hume'un Nedensellik Konusundaki Görüşleri

- »» İkisi de nedensellik ilişkisini alışkanlığa dayandırır.
- »» İkisi de bu alışkanlığın nesnelere veya olayların art arda gelmesi sonucu oluştuğunu iddia eder.
- »» İkisi de bu art arda gelmenin süreklilik ya da tekrarlılık gerektirdiğini belirtir.
- »» İkisi de nedensellik ilişkisinin objelerin kendisinde değil, zihinde sonradan deneyimle oluşan bir ilişki olduğunu iddia eder.
- »» İkisi de nedensellik ilişkisini zorunlu olarak görmez.

AUGUSTE COMTE

- »» Comte, pozitivistin kurucusudur. Ona göre doğru bilgi, olguların bilgisidir. Olgulara dayanmayan, deneyle doğrulanmayan her tür bilgi anlamsızdır ve metafiziktir.

- »» Comte'a göre gözlem ve deney yoluyla kazanılan bilgi doğru bilgidir.
- »» Comte'a göre temel bilim modeli matematik ve fiziktir. Toplumu, toplumsal olayları incelemek, kontrol etmek, şekillendirmek amacı güden Comte bu amaçla sosyoloji bilimini kurmuş, matematik ve fiziğin yöntemlerini bu alana uygulamıştır.
- »» Comte, insan zihninin ve uygarlık tarihinin üç evreden geçerek ilerlediğini öne sürer.

Teolojik (Dini) Dönem

Fenomenlerin tanrısal ya da manevi nedenlerle açıkladığı evre. İnsanların her şeyi din ile açıkladığı bu dönem Orta Çağ'a kadar uzanır.

Metafizik Dönem

Olayların oluşunun soyut kuvvetlerle açıklandığı dönem, toplumsal olayların özgürlük, eşitlik gibi soyut kavramlarla açıklanması 1789'a kadar sürmüştür.

Pozitif Dönem

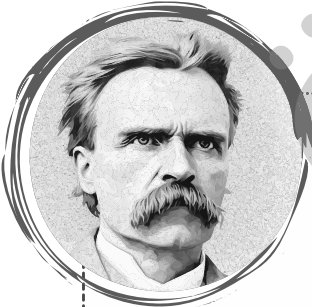
Bu evrede insan gözlenebilir olana yönelir. Yalnızca olaylar arasındaki yasalar ya da değişmez bağlantılar incelenir. Ona göre bu evre, insan düşüncesinin ve gelişiminin en yüksek basamağıdır ve her şey bilimle açıklanır.

KIERKEGAARD

- » Danimarkalı bir filozof ve teologtur.
- » Hegel'in felsefesine ve rasyonalizme hatta sistemleştirilmiş büyük felsefelere karşı çıkmış, bunların soyut ve nesnel olduğunu, felsefenin özel ve öznel olana yönelmesi gerektiğini belirtmiştir.
- » Kierkegaard'a göre insan yaşamı, soyut düşünceye göre daha önemlidir. İnsan hayatının en önemli anları, bireyin bir özne olarak kendisinin bilincine vardığı kişisel anlardır. Tek gerçek var oluşturdur.

- » Kierkegaard'a göre var olmak; çabalayan, alternatifleri hesaba katan, seçimler yapıp kendini var edebilen bir birey olmaktır.
- » Ona göre insanın seçimler yapması onun özgürlüğündendir. İnsanın sürekli seçimler yapması kaygıyı da beraberinde getirir. Bu yüzden hayat bir bakıma kaygılar dizisi ve sonu olmayan oluşturdur. Yani ona göre özgürlük mutluluk değildir. Ona göre insan ezici bir varoluşun, kaçınılmaz bir yazgının, bir iç sıkıntının esareti altında yaşar.
- » Varoluşun en önemli özelliği seçimle birlikte gelen kaygıdır. Ona göre şu ya da bu şekilde yaşamamız ve seçimlerimizin sonuçlarıyla birlikte yaşamamız gerektiği için seçim yapmak dışında bir alternatifimiz yoktur. Zaten seçim yapmamak bile bir seçimdir.

FRIEDRICH NIETZSCHE

- » Ona göre hayat bir savaştır. Bu savaşta güçlüler ayakta kalır zayıflar ölür. Bu bir doğa yasasıdır.
- » Ona göre güç en yüce bir erdemdir, zayıflık biricik kusurdur. "Acımayı ve merhameti öldürün." der.

- » Acıma ve sevgi ahlakını, güçlü insanı yolundan çeviren bir tuzak şeklinde yorumlar.
- » Ona göre yaşamın temelinde güçlü olma isteği vardır. o Hristiyanlığın ve genel olarak idealizmin ahlak anlayışının, sahtekarlık ve aldatmaca olduğunu söyler. Nietzsche ahlakı ikiye ayırır: köle ve efendi ahlakı.

- » Nietzsche'ye göre insan ya bütün değer levhalarını parçalayacak ve üst insana geçecektir ya da uçurumdan düşerek sürü ahlakında kaybolup gidecektir.

- » Üst insan başkalarından çok kendisini aşabilen, başkalarının değil de kendi kendisinin efendisi olabilen insandır.

NIETZSCHE'NİN AHLAK ANLAYIŞI

KÖLE AHLAKI

- » Sürü (köle) ahlakı; sorgulamayan, sevgi ve merhamet eden, acımaya ve çile çekmeye yatkın olan halkın ahlakıdır.
- » Sıradan halkın inandığı ve günlük ahlak ilkeleri ile dinin egemen olduğu ahlaktır.

EFENDİ AHLAKI

- » Efendi ahlakı ise kendi değerlerini yaratan üst insanın ahlakıdır. Gücü esas alır ve yaşamaya değer verir.
- » Bencil ve acımasız ahlaktır.

Nietzsche felsefesinin ana çizgisi kendi çağına bir karşı çıkıştır. Çağındaki akılcılığa, felsefe dizgelerine, tarih akımlarına ve bütün değerlere bir karşı çıkış söz konusudur.

- » Ona göre Tanrı ölmüştür ve bu ölüm yeni olanakların kapısını aralamaktadır. Artık bireyler kendi değerlerini kendileri yaratmalıdır. Nietzsche, Tanrı ve bundan başka dünya olmadığına göre değerlerin ve ahlakın bu dünyanın dışından gelemeceğini savunur.